قەشقەردىن خوتەنگە ئۇچقان نۆۋەتچى ئايروپىلاندىكى بىر قېتىملىق قىزغىن پاراڭ

□ شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى پەلسەپە تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقى، تەتقىقاتچى مۇرات قېنىيات

2019 ـ يىلى 11 ـ ئاي، قەشقەردىن خوتەنگە ئۇچقان نۆۋەتچى ئايروپىلاندا، مەن جۇڭگو تەيۋەن رايونىدىن كەلگەن ساياھەتچى جاڭ خانىم ئەر ـ خوتۇن بىلەن يانداش ئولتۇرغانىدىم، بىز قىزغىن پاراڭلىشىپ كەتتۇق.

جاڭ خانىم مىللىي ئۆرپ ـ ئادەت مەدەنىيەت ھەۋەسكارى بولۇپ، 2018 ـ يىلى ساياھەت ئۆمىكىگە ئەگىشىپ، شىمالىي شىنجاڭنى ساياھەت قىلىپ، چوڭقۇر ئەسلىمە قالدۇرغان، بۇ يىل يەنە ئېرى بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا ساياھەتكە كەپتۇ. ئۇنىڭ قارىشىچە، شىنجاڭ قانچە قېتىم كەلسىمۇ، يەنە كەلگۈسى كېلىپلا تۇرىدىغان سىرلىق جاي ئىكەن. جاڭ خانىم مۇنداق دېدى: مەن ئۇرۇمچىدە مېتروغا ئولتۇردۇم، يەنە ساياھەتچىلەر بىلەن لىق تولغان شىنجاڭ خەلقىنى چوڭ بازارغا بېرىپ، شىنجاڭنىڭ خاترىجەملىكىگە ئۇ ئىناقلىقنى تولۇقلىنىپ چوڭقۇر ھېس قىلدىم.

جاڭ خانىمنىڭ ئېيتىشىچە، كۆپ مەنبەلىك مەدەنىيەت يۇغۇرۇلمىسنى تارقىتىۋاتقان قەشقەر قەدىمىي شەھرىنى ساياھەت قىلغاندا، ئۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كۆپلىگەن ئەنئەنىۋى قول ھۈنەر ـ سەنئەتىنى كۆرگەن، مەسىلەن: ئەنئەنىۋى چالغۇ، ساپال، ياغاچ جابدۇق قاتارلىقلارنى ياساش بۇ يەردە ئەۋلادمۇئەۋلاد داۋاملىشىپتۇ ھەم يېڭى ھايا-تي كۈچ ئۇرغۇتۇپتۇ. جاڭ خانىم قەشقەر قەدىمىي شەھرىدىن بىر قىسىم ئەنئەنىۋى قول ھۈنەر بۇيۇ-مى سېتىۋېلىپ، ئۇندىداردا پۇل تۆلەش ئارقىلىق، تەيجۇڭدىكى ئۆيىگە تېز يوللانما قىلىپ ئەۋەتىپ بېرىپتۇ. ئۇ مۇنداق دېدى: ھازىرقى قەشقەرنى ھەـ قىقەتەنمۇ قەدىمىيلىك بىلەن زامانىۋىلىق تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان، تارىخ بىلەن رېئاللىق ئۆزئارا گىرەلىشىپ نۇر چاچقان دېيىشكە بولىدى-كەن، بۇ، جۇڭخۇا مەدەنىيىتىنىڭ تېرەنلىكى ۋە گۈللىنىشنى گەۋدىلەندۈرىدۇ، ھەر مىللەت ئامەـ نىڭ خاترىجەم ياشاۋاتقان، ئىناق، بەختلىك تۇرمۇش يۆگىمە رەسمىنى نامايان قىلىدۇ. بولۇپ-مۇ «قەشقەر.تەسرات» كوچىسى مەندە ئۇنتۇلغۇ-سىز تەسرات قالدۇردى. بۇ يەردىكى سودىگەرلەر ئېچىدە ھەم كوناشەھەر ئاھالىلىرى، ھەم ئېچكىرى رايونلاردىن كەلگەن كۆپلىگەن ئىگىلىك تىكلىگۈ-چىلەر بار ئىكەن، ھەر مىللەت خەلق قەدىمىي شە-ھەردە بىر گەۋدە بولۇپ يۇغۇرۇلۇپتۇ. كوچىنىڭ بىر تەرىپىدە تۈرلۈك قاۋاقخانا، قەھۋەخانا، خاس پۇقراۋى قونالغۇ ھەمدە بىر قىسىم چەت ئەللىكـ لەر ئاچقان تۈرلۈك دوكانلار بار ئىكەن، يەنە بىر تەرىپىدە قەدىمىي شەھەر سېپىلى بولۇپ، تام تەرەپتە ياغاچتىن ياسالغان ئۈستەل ـ ئورۇندۇق-لار رەتلىك تىزىپ قويۇلۇپتۇ، كىشىلەر پىۋا ئىچكەچ، كاۋاپ يېگەچ، مىللىچە ناخشا ـ ئۇس-سۇلدىن ھۇزۇرلىنىپ، رەڭگارەڭ، زامانىۋى چىراغ نۇرى كۆرگەزمىسنى تاماشا قىلىدىكەن.

بۇ يەرنى سەيلە قىلىش كىشنى خۇددى بىر جانلىق خەلقئارالاشقان كوچىدا تىنچ، بىمالال تۇرمۇشتىن ھۇ-زۇرلىنىۋاتقان غەربىي دىيار مىللىي ئۆرپ ـ ئادەت مەنزىرىسى يۆگمە رەسمى ئېچىدە تۇرغاندەك ھېس قىلدۇرىدىكەن. جاڭ خانىم مۇنداق دېدى: قەشقەر قەدىمىي شەھرىدە ھەر مىللەت ئاشىق ـ مەشۇقلار-نىڭ قول تۇتۇشۇپ، قولتۇقلىشىپ مېڭىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يول بويىدىكى چوڭقۇر ھېسسىياتقا تولغان گىتار ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزۈمنى تەيجۇڭدىكى قا-ۋاقخانا كوچىسىدا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلدىم، بېـ-شىمنى كۆتۈرۈپ ئېرىمگە زەن قويۇپ قارىغىنىمدا، قەلبىم بەختلىك ئەسلىمىلەرگە تولدى.

جاڭ خانىمنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ بەزى غەرب تا-راتقۇلىرى ۋە سىياسەتۋازلىرىنىڭ شىنجاڭدا ئۇيغۇر ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتى يوقىتىلىۋاتىدۇ، دەپ ھۇجۇم قىلغانلىقى، قارا چاپلىغانلىقىنى كۆرگەن، لېكىن ھازىر ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، غەربنىڭ بۇ گەپلىرى پاكىتتىن ئېغىر دەرىجىدە چەتنەپتۇ دەپ قارىغان. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، قەدىمىي شەھەردە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى ھۈنەر ـ سەنئىتىگە ۋارىسلىق قىلغان نۇرغۇن ھۈنەرۋەن بار ئىكەن، خېلى كۆپ ھۈنەر ـ سەنئەتكە بەش ـ ئالتە ئەۋلاد كىشى ۋارىسلىق قېتىۋ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇ يەنە كۆپلىگەن ياشلارنىڭ ئەجدادلار-دىن تارقىلىپ كەلگەن قول ھۈنەر ـ سەنئىتىنى ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى ھەم ئەنئەنە ئاساسىدا، ئۇنىڭغا زامانىۋى ئېلېمېنتلارنى قوشۇپ، ئەجدادلار قالـ-دۇرغان قول ھۈنەر ـ سەنئىتىنى ئۆز قوللىرىدا جۇلالاندۇرۇۋاتقانلىقىنى بايقاپتۇ. مەن جاڭ خا-نىمغا مۇنداق دېدىم: ئۇيغۇرلار قول ھۈنەر ـ سەنئىتىنىڭ بۇ ۋارىسلىرى ئىزچىل دۆلەتنىڭ يۆ-لىشىگە ئېرىشىپ كېلىۋاتىدۇ، بەزى قول ھۈنەر ـ سەنئىتى ئالاقدار ئاپپاراتلار تەرىپىدىن دۆلەت دەرىجىلىك، ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك غەيرىي ماددىي مەدەنىيەت مىراسى قىلىپ بېكىتىلدى ھەم تىزىملىككە كىرگۈزۈلدى. بۇنىڭ ئېچىدە، دۆلەت دەرىجىلىك ۋارىسلىق قىلغۇچى ھەر يىلى يەنە 20 مىڭ يۈەن ئۆگىتىش تولۇقلىما پۇلى ئالىدۇ، ئاپتو-نوم رايون ۋە يەرلىك دەرىجىلىك ۋارىسلىق قىلـ-غۇچىلارغىمۇ مۇناسىپ ئۆگىتىش تولۇقلىما پۇلى بېرىلىدۇ. قوغداش ۋە ۋارىسلىق قىلىش بىلەن بىللە، ھۆكۈمەت يەنە ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئەنئەنـ-ۋى مەدەنىيىتى ۋە ھۈنەر ـ سەنئىتىنىڭ كەسپىلـ-شىش يولىغا مېڭىشىغا ئۇزۇلۇكسىز تۈرتكە بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ گۈللەپ ياشنىشىنى ئالغا سلجىتىپلا قالماي، يەنە شۇ جايدىكى ئاھالىلەرگە ساياھەتـ-چىلىك بىلەن يۇغۇرۇلغان يېپىيېڭى بەختلىك تۇرمۇش ئېچىپ بەردى، ئۇلار كىرىمنى ئاشۇرۇپ بېيىش يولىغا ماڭدى. قەشقەر قەدىمىي شەھرىنىڭ بىر كوچىسىدا بىر خاسلىق بولۇشى، بىر كوچىسىدا بىر كەسپ بولۇشى دەل كەسپىلەشكەن تەرەققىيات يولى ئېلىپ كەلگەن نەتىجە.

مەن جاڭ خانىمغا مۇنۇلارنى سۆزلەپ بەردىم: قەدىمىي شەھەردىكى ئۆزگىرىش قەشقەر تارىخىنىڭ «جانلىق گۈۋاھچىسى». كوناشەھەر رايوندا ئىلگىرى بىرمەھەل «يۈندى پارغا ئايلىنىپ تۈگەيدىغان، ئەخلەت شامالدا ئۇچۇپ يۇرىدىغان، سۇ تۇرۇبىسى تامغا ئېسىلىق تۇرىدىغان، ھاجەت قىلىشتا ئۆزىنىڭگە چىقىدىغان» تارىخ بار ئىدى، نۇرغۇن ئۆي يەر تەۋ-رەشكە چىداملىق بولۇش ئۈلچىمىگە يەتمەيتتى. دۆلەت 2010 ـ يىلىدىن باشلاپ جەمئىي 7 مىليارد يۈەندىن كۆپرەك مەبلەغ سېلىپ، قەشقەر كوناشەھەر-دىكى خەتەرلىك كونا ئۆيلەرنى ئۆزگەرتتى، مىڭ يىللىق قەدىمىي شەھەر شۇنىڭدىن ئېتىبارەن يېڭى ھا-ياتلىققا ئېرىشتى. بۇگۈنكى كۈندىكى قەشقەر قەدىمىي شەھىردە ھەم ئاھالىلەرنىڭ ھاياتى، مال ـ مۈلۈك بە-خەتەرلىكى قوغدالدى، ھەم ئەسلىدىكى قىياپەت، خاسلىق ساقلاپ قېلىندى، ئەنئەنىۋى بازار مەدەنىيىتى داۋاملاشتۇرۇلدى. ئەسلىدىنلا شۇ جايدا تۇرۇشلۇق بەزى ئاھالىلەر ئۆز ئۆينىڭ بىرىنچى قەۋىتىدىن پاي-دىلىنىپ كىچىك دۇكان ئېچىپ، خاس قول ھۈنەر ـ سەنئەت بۇيۇمى قاتارلىق تىجارەتلەر بىلەن شۇغۇللاند-دى، يەنە بەزى ئاھالىلەر مىللىي خاسلىققا ئىگە بىمەك ـ ئىچمەك، ناخشا ـ ئۇسسۇل ئويۇنى كۆرسـ-تىش، مىللىي ئۆرپ ـ ئادەتنى ھېس قىلدۇرۇش ۋە قول ھۈنەر ـ سەنئەت بۇيۇملىرىنى سېتىش قاتارلىقلار-نى بىر گەۋدىلەشتۈرۈپ، جۇڭگولۇق، چەت ئەللىك سايا-ھەتچىلەرنى بەس ـ بەستە كېلىشكە جەلپ قىلدى.

(ئاخىرى 4 ـ بەتتە)

شىنجاڭدىكى كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربىيە خىزمىتىنىڭ نەتىجە ـ ئۈنۈمىنىڭ كۆرۈنەرلىك بولغانلىقى ھەممىگە ئايان

□ جۇڭگو ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن جەمئىيەت باشلىقى، ئۇرۇمچى شەھىرى ئاق مەسجىتىنىڭ ئىمامى ئابدۇشۇكۇر رەھمىتۇللا

ئىلگىرى بىر مەزگىلدە، زوراۋان ـ تېررورچى كۈچلەر، دىنىي ئەسەبىي كۈچلەر شىنجاڭدا ھە دەپ بۇز-غۇنچىلىق پائالىيەتلىرىنى يولغا قويۇپ، جەمئىيەت تەرتـ-پى، خىزمەت تەرتىپى، ئىشلەپچىقىرىش ـ تۇرمۇش تەرتىپـ-گە ئېغىر تەسىر يەتكۈزۈپ، ھەر مىللەت ئاممىنىڭ ھاياتـ-لىق ھوقۇقى، ساغلاملىق ھوقۇقى، تەرەققىيات ھوقۇقىنى ئېغىر دەپسەندە قىلىپ، شىنجاڭ رايونىنىڭ ئىقتىساد، جەمـ-ئىيەت تەرەققىياتىغا ئېغىر توسقۇنلۇق قىلدى. شىنجاڭ ھۆ-كۈمىتى ئالدىنى ئېلىش خاراكتېرلىك تېررورلۇققا قارشى تۇرۇشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشتا چىڭ تۇرۇپ، قانۇن بويىچە كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربىيە مەركـ-زى تەسىس قىلىپ يارىدەم بېرىش، يۆلەش تەربىيەسى ئېلىپ بېرىپ، ھەر مىللەت ئاممىنىڭ تېررورىزم ۋە ئەـ-سەبزىمنىڭ زىيانكەشلىك قىلىشىغا ئۇچرىماسلىقىغا ئەڭ زور دەرىجىدە كاپالەتلىك قىلدى، مېنىڭچە بۇ ئىنتايىن ياخشى، ئىنتايىن زۆرۈر.

مەن شىنجاڭدا تۇغۇلۇپ، شىنجاڭدا چوڭ بولدۇم، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان شىنجاڭنىڭ ئىقتىساد، جەمئىيەت، مەدەنىيەت، مائارىپ، قاتناش قاتارلىق جەھەتلىرىدە يۈز بەرگەن غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ئەسلىدە شىنجاڭدا ياشاۋاتقان ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، ئىقتىسادنىڭ تېز تەرەق-قي قىلىشىدىن ئىبارەت بۇ يۇقىرى سۈرئەتلىك پويىزغا ئولتۇرۇپ، بىر نىيەتتە ھەمكارلىشىپ قۇرۇلۇش قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى تۈتۈپ، تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈپ، گۈزەل، باياشات يۇرت ـ ماكاننى ئورتاق قۇرۇپ چىقا-لايتتى، لېكىن دىنىي ئەسەبىي كۈچلەر دىنىي ئەقىدىلەرنى بۇرمىلاپ، ئەسەبىزم ئىدىيەسىنى ھە دەپ تارقاتتى، نۇرغۇن ئاممىنى بۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، ئېغىر روھىي كىشەن بىلەن كىشەنلەندى، نورمال ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش ئېغىر كاشىلغا ئۇچىرىدى. ئالدىنقى بىرنەچچە يىلدا، مەن ئەتراپىمدىكى بىرقانچە ئاممىنىڭ دىنىي ئەسە-بىيلىك ئىدىيەسىنىڭ سىڭدۈرمچىلىكى ۋە چىرىتىشىگە ئۇچرىغانلىقىغا بۇاستە گۈۋاھ بولدۇم، بەزىلىرى مەسچىت-كە كىرىپ نورمال دىنىي پائالىيەتكە قاتناشقان دىنغا ئېتە-قاد قىلىدىغان ئاممىنى «كاپىر» دەپ قارىدى، بەزىلىرى بالىلىرىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇشىغا يول قويمىدى، بەزىلىرى «غازات يولىدا شېھىت بولغانلار جەننەتكە كىرىدۇ» دەپ تەرغىب قىلدى، بەزىلىرى ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلمىدى، ياشانغانلارغا ۋاپادار بولمىدى، بالىلىرىنى باقمىدى، بەزىلىرى جەمئىيەتكە، ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە ئۆچمەنلىك قىلدى، قاتارلىقلار. ئۇلار دىنىي ئەسەبىيلىك ئىدىيەسى بىلەن يۇقۇملانغاندىن كېيىن، تەد-ريجىي ھالدا نورمال تۇرمۇش ۋە قانۇن چېكىگە بولغان ئەقلىي ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىنى يوقاتتى، يۇقىرىدا يا-شانغانلار بار، تۆۋەندە پەرزەنتلەر بار، يەنە ئۆزىنىڭ كەسپى بار بولغان بەختلىك ئائىلىلەر شۇنداق قىلىپ كۈندىن ـ كۈنگە زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى. ئەگەر دىنىي ئەسەبىيلىك ئىدىيەسىنى قىلچە تەپ تارتماي ئۆز مەيلىچە داۋاملىق تارقىتىۋەرسە، شىنجاڭنىڭ يەنە ئەتـ-سى بولامدۇ؟ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئاممىنىڭ يەنە بەختلىك تۇرمۇشى بولامدۇ؟ بىزنىڭ ئورتاق مەنىۋى ماكانىمىزدا يەنە خاترىجەملىك بولامدۇ؟

تېررورىزم، ئەسەبىزمنىڭ شىنجاڭدىكى سىڭدۈرمچىـ-لىكى، بۇزغۇنچىلىقىغا قارىتا، بىر قىسىم بىگۇناھ ئاممىنىڭ يۇقۇملىنىشى ۋە چىرىتىشكە ئۇچرىشىغا قارىتا، شىنجاڭ قانۇن بويىچە كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربىيە مەركىزى تەسىس قىلىپ، يارىدەم بېرىش، تەربىيەلەش ۋە كەسپىي ماھارەت تەربىيەسىنى ۋاقتىدا قانات يايدۇرۇپ، دىنىي ئەـ-سەبىيلىك ئىدىيەسى بىلەن يۇقۇملانغان بىر تۈركۈم كىشـ-لەرنى دۆلەت ئورتاق تىل ـ يېزىقى، قانۇن ـ نىزام، ئەمە-لي قوللىنىلىدىغان ماھارەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئۆ-گىنىش، تەربىيەلەشنى قوبۇل قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. مەنئۇن بولۇشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، دىنىي ئەـ-سەبىيلىك ئىدىيەسى بىلەن يۇقۇملانغان بىر تۈركۈم دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاممىنىڭ ئۆگىنىش ـ تەربىيـ-لىنىش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ روھى كۆتۈرۈلدى، گەپ ـ سۆزلىرى، يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىمۇ نورمالالاشتى، بەزىلـ-رى ئەسلىدىكى خىزمەت ئورۇنلىرىغا قايتىپ داۋاملىق ئىشلىدى، بەزىلىرى تەلىم ـ تەربىيە مەركىزىدە ئۆگەنگەن ماھارىتىدىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ پىششىقلاش دۇكىنى قاتارلىقلارنى ئاچتى. تەربىيەلىنىشنى تاماملاپ قايتىپ كەلگەن بىر تەربىيەلەنگۈچى ماڭا مۇنداق دېدى: «ھۆكۈ-مەتنىڭ مېنى نورمال تۇرمۇش ھالىتىگە قايتۇرۇپ كەلگەنـ-لىكىگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن، كۆڭلۈم يورۇ-دى، نەزەر دائىرەم كېڭەيدى، تۇغقانلار ۋە دوستلىرىم بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلىدىغان بولدۇم، ئۆزۈم يەنە پۇل تېپىپ ئائىلەمنى باقالايدىغان بولدۇم، ئىلـ-گىرىكى قورقۇنچ ئېچىدە ئۆتىدىغان، ئادەم دېسە ئا-دەمگە، ئالۋاستى دېسە ئالۋاستىغا ئوخشىمايدىغان ئاشۇ كۈنلىرىم بىلەن خوشلاشتىم.» بۇلارنىڭ ھەممـ-سى مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن، ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىغان ئۆزگىرىشلەر. تەلىم ـ تەربىيە مەركىزى نۇرغۇن ئائىلىنى، نۇرغۇن ئاممىنى قۇتقۇزۇۋالدى، بىز دىنىي زاتلار بۇنى چىن دىلىمىزدىن ھىمايە قىلىمىز ۋە قوللايمىز. پاكىت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، دىنىي ئەسەبىيـ-لىك ئىدىيەسى يوقىتىلمىسا، زوراۋانلىق، تېررورلۇق پا-ئالىيەتلىرى مەڭگۈ توختىمايدۇ، شىنجاڭدىمۇ مەڭگۈ خاترىجەملىك بولمايدۇ. كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربـ-يەسنى قانات يايدۇرۇش ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى، ئاممىنىڭ ھىمايە قىلىدىغان ھەققانىي تەدبىر. شىنجاڭدا ئۇدا ئۇچ يىل بىر قېتىممۇ زوراۋانلىق، تېررورلۇق دېلوسى يۈز-بەرمىدى، بۇ، دىنىي ئەسەبىيلىك ئىدىيەسى بىلەن يۇقۇمـ-لانغۇچىلارغا قارىتا كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربىيەسنى قانۇن بويىچە قانات يايدۇرۇشنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى، زۆرۈر ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا ئۇنۇملۇك ئىكەنلىكىنى تېخـ-مۇ ئىسپاتلاپ بەردى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، مەن چېگرا سىرتىدىكى ئاشۇ يامان نىيەتلىك تاراتقۇلارنى شۇنداق ئاڭاھلاندۇرىمەنكى، سىلەر ئەمدى توختاپ قېلىڭلار، يەنە تۇخۇمدىن تۇك ئۈندۈرىدىغان ئىشلارنى قىلماڭلار، ئاساسسىز ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان يالغان ئۇچۇرلارنى، يالغان خەۋەرلەرنى ئەمدى تارقاتماڭلار، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھېسسىياتىغا زىيان يەتكۈزىدىغان ئىشلارنى ئەمدى قىلماڭلار. ئەگەر قولايلىق بولسا، دۇنيادىكى ھەرقايسى دۆلەت خەلقلىرى جۇڭگو شىنجاڭغا كېلىپ مېھمان بولۇپ، گۈزەل شىنجاڭنى ۋە شىنجاڭ جەمئىيىتىنىڭ مۇقىم، ئىناق ۋەزىيىتىنى ھەقـ-قي ھېس قىلىپ بېقىڭلار.

ئىپارخان باغچىسىدىكى «جۇڭگولۇق گۈلى»

□ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىدارىسى پارتكۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى گۈلنار ئوبۇل

كەچ كۈزدىكى قەشقەردە ھەممە يەرنى مېۋىلەرنىڭ خۇش ھىدى قاپلىغاندى، مەن نۇرغۇن ساياھەتچى بىلەن بىللە ساياھەت يېـ-تەكچىسى قىزغا ئەگىشىپ ئىپارخان باغچىسىنى ساياھەت قىلدىم. ئىپارخان جەمەتى قەبرىسـ-تانلىقىدا، ساياھەت يېتەكچىسى قىز تولۇپ تاشقان ھۆرمەت بىلەن ساياھەتچىلەرگە گۈزەل ئايال سۇ دەيشياڭنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەپ بەردى.

سۇ دەيشياڭ بېيجىڭلىق، چىڭ سۇلالـ-سى چېيىنلۇك دەۋرىنىڭ ئوتتۇرا مەزگىلىدە ئىپارخاننىڭ ئاكسى تۇردىغا ياتلىق بولغان. تۇردى ئوردىنىڭ چوڭ ـ كىچىك خوجىلار توپىلىڭنى تىنچىتىشىغا يارىدەم بېرىپ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، چېيىنلۇڭنىڭ مۇكا-پاتلىشىغا ئېرىشىپ بېيجىڭغا بارغان. كېيىن سىڭلىسى ئىپارخان ئوردىغا كىرىشكە تاللاند-غانلىقى ھەم پادىشاھنىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشـ-كەنلىكى ئۈچۈن، جەمەتى ئىلتىپاتقا ئېرىشـ-كەن. كۆپ يىللاردىن كېيىن، تۇردى بەختكە قارشى كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان. خاننىڭ ئىجازەت بېرىشى بىلەن سۇ دەيشياڭ ئېرىنىڭ جەستىنى ئېلىپ، ئۇزاق يوللارنى بېسىپ، تاغ ـ داۋانلاردىن ئېشىپ، دەريا ـ ئېقىنلارنى كېزىپ، توپتوغرا يېرىم يىلدىن كۆپرەك يول يۈرۈپ، ئاخىر قەشقەرگە يېتىپ بارغان. سۇ دەيشياڭ شۇ كەلگىنىچە بۇ يەردىن ئايرىلمـ-دى، ئېرىگە مەڭگۈ ھەمراھ بولۇپ، قەشـ-قەردىكى ھەر مىللەت خەلقىنى قوغدىغان. شۇ جايدىكى ئاممىنىڭ ئارىسىدىكى رىۋايەتلەرگە ئاساسلانغاندا، گۈزەل، ئاق كۆڭۈل سۇ دەيشياڭ خانىم پۇقرالارنى ئاسراپ، ئايالـ-لارنىڭ دەردىگە دەرمان بولغان، ئۇ بوز يەر ئېچىشقا، ئۆستەڭ چېپىشقا، تۇگمەن ياساشقا، مېۋىلىك باغ يېتىشتۇرۇشكە كۆپ قېتىم مەبلەغ چىقىرىپ، ئۆزىنىڭ بارلىقىنى شۇ جاي-دىكى خەلققە بېغىشلىغان. ئۇنىڭ ئاق كۆڭۈلـ-لۈكى ۋە يارىدىمى شۇ جايدىكى ئۇيغۇر پۇقرا-لىرىنى تەسىرلەندۈرگەن، كىشىلەر ئۇنى ھۆر-مەتلەپ، ئىززەتلەپ، ئۇنىڭغا «دىلدارگۈل» دەپ يەرلىكچە ئىسىم قويۇپ قويغان. «دىلـ-دار»نى دۆلەت ئورتاق تىلغا تەرجىمە قىلغاند-ا «قەلبداش، يۈنىلىشداش» دېگەن مەنىدە بولۇپ، جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ بىر نىيەتتە ئىنتىـ-پاقلىششتەك مەنىۋى قانداشلىقىنى ئىپادىلەپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ جۇڭخۇا مىللىتى ئورتاق گەۋدىسى ئېڭىغا بولغان چوڭقۇر تو-نۇشنى مۇجەسسەملىگەن. بۇ ھېكايە شۇنى چوڭقۇر ئىسپاتلىدىكى: شىنجاڭدىكى مىللەتـ-لەرنىڭ مەدەنىيىتى باشتىن ـ ئاخىر جۇڭخۇا مەدەنىيلىكى مۇنبەت تۈپرىقىدا يىلتىز تارتقان بولۇپ، جۇڭخۇا مەدەنىيىتىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى.

بۇ ھېكايە نەق مەيداندىكى ھەربىر سا-ياھەتچىنى تەسىرلەندۈردى. ئىچكىرى رايوىـ-دىن كەلگەن بىر ساياھەتچى ھاياجانلانغان ھالدا: گۈزەل شىنجاڭ قىزى، ھەققەتەن ياخشى سۆزلىدىڭىز، سىز پۈتۈڭخۇانى بۇنداق ئۆلچەملىك سۆزلەشنى قەيەردىن ئۆ-گەندىڭىز؟ دەپ سوردى. ساياھەت يېتەكـ-چىسى قىز كەينىگە بۇرۇلۇپ كۈلۈپ تۇرۇپ، ئېنىق قىلىپ: «مەن جۇڭگولۇق قىز، مەن پۈتۈڭخۇانى كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربىيە مەركىزىدە ئۆگەندىم» دەپ جاۋاب بەردى. ئەسلىدە، ساياھەت يېتەكچىسى قىز قەشقەر شەھەرلىك كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربىيە مەكتىپىدە تەربىيەنى تاماملاپ قايتىپ كېلىپ، ئۆزى ياخشى كۆردىغان ساياھەت يېتەكچـ-سى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان ئىكەن. كۆپـ-چىلىككە چۈشەندۈرۈش جەريانىدا، ئۇ يەنە بۇلبۇلدەك ياڭراق ناخشا ئاۋازى، پورەكلەپ ئېچىلغان گۈلدەك ئۇسسۇلنى نامايان قىلدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇنىڭ ئۆيى ئىپارخان باغـ-چىسى ئەتراپىدا بولۇپ، ئەۋلادمۇئەۋلاد دېھـ-قانچىلىق قىلغان ئىكەن، ئۇ كىچىكىدىنلا ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناشنى ناھايىتى ياخشى كۆردىدىكەن. بىرنەچچە يىل ئىلگىرى، دىنىي ئەسەبىيلىك ئىدىيەسىنىڭ زەھەرلىشىگە ئۇچرىغان دادىسىنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن، ئۇ دىنىي ئەسەبىيلىك ئىدىيەسىنىڭ تەسىرىگە بار-غانسېرى چوڭقۇر ئۇچراپ، زامانىۋى جەمئىـ-يەتتىن يىراقلىششقا باشلاپ، ئەتراپىدىكى كـ-شىلەرنىڭ نورمال تۇرمۇشىغا ئارىلىشۇېلىپ، ئاتالمىش «كاپىر»لارغا ئۆچمەنلىك بىلەن قا-رايدىغان بولغان. قىز ماڭا ئۇ ۋە ساۋاقداشلـ-رىنىڭ تەلىم ـ تەربىيە مەركىزىدە تەربىيەلەنـ-گەندىن كېيىن، روھىي قىياپىتىنىڭ پۈتۈنلەي يېڭىلانغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بەزىلىرى ئۆز ئالدىغا ئىگىلىك تىكلەپتۇ، بـ-زىلىرى زاۋۇتتا ئىشقا ئورۇنلىشىپ، دېھقاندىن زامانىۋى سانائەت ئىشچىسىغا ئايلىنىپ، ئۆز-لىرىنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ئەقىل ـ پاراسىتى ئارقىلىق نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىش يولىغا مېڭىپ، ئۆزى ۋە پۇتۇن ئائىلىسىگە يېپىيېڭى تۇرمۇش ئېلىپ كەپتۇ. قىز پەخىرلەنگەن ھالدا ماڭا: ھازىر ئۆيدىكىلەر مېنىڭ خىزمـ-تىمنى ناھايىتى قوللايدۇ، تىرىشىپ ئەستايـ-دىل ئىشلىسەملا، كىرىمىم ناھايىتى تېزلا ئا-شىدۇ، دېدى. دىنىي ئەسەبىي كۈچلەر دىن بايىرىقىنى كۆتۈرۈۋېلىپ مىللىي ئۆچمەنلىككە قۇترىتىپ، مىللىي زىددىيەت پەيدا قىلىپ، دۆ-لەتنى پارچىلاشقا ئۇرۇندى. ئەگەر كەسپىي ماھارەت تەلىم ـ تەربىيە مەركىزى تەمىنلـ-گەن قانۇن ـ نىزام، دۆلەت ئورتاق تىل ـ يېـ-زىقى، كەسپىي ماھارەت قاتارلىق ھەقسىز تەربىيەلەشلەر بولمىسا، ئۇ ھازىرمۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرى دىنىي ئەسەبىيلىك ئىدىيەسى تەرىپـ-دىن ئەخمەق قىلىنغانلىقى، ئالدانغانلىقىنى تونۇپ يەتمىگەن، ئائىلىسىدىكى ئورنىنىڭ تۆۋەنلىكىنى ھېس قىلالمىغان، تۇرمۇشنىڭ ئۇمىدىنى كۆرەلمىگەن بولاتتى، يەنە قانداق-مۇ ھازىرقىدەك ئۆزىگە ئىشىنىش، ئۆزىگە تا-يىنىش ۋە ئائىلە تۇرمۇشىدىكى ئۆزگىرىشلەر بولسۇن؟ قىز مۇنداق دېدى: «كەسپىي ماھا-رەت تەلىم ـ تەربىيە مەركىزىنىڭ ئوقۇتقۇچـ-لىرى بىزگە ئانىمىزغا ئوخشاش غەمخورلۇق قىلىپ، بىزنى تەربىيەلەپ، دىنىي ئەسەبىيـ-لىك ئىدىيەسىنىڭ بىزگە بولغان تەسىرىنى تۈگەتتى، بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ جۇڭگو تا-رىخىغا بولغان تونۇشىمىز تېخىمۇ ئېنىق بولدى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ تەركىبىي قىسمى ئىكەنـ-لىكىنى چۈشەندۈق، ھەربىرىمىز مەيلى قايسى مىللەت بولۇشىمىزدىن قەتئىينەزەر، ئالدى بىلەن جۇڭگولۇق ئىكەنلىكىمىزنى، دۆلەتنىڭ قانۇن ـ نىزاملىرىغا رىئايە قىلىشـ-مىز كېرەكلىكىنى چۈشەندۈق.» بۇ گۈزەل قىزنىڭ ئۆزىگە ئىشىنىدىغان چىراي ئىپا-دىسىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كەلگۈسىگە تەلـ-پۈنىدىغان سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئىلگىرى دىنىي ئەسەبىيلىك ئىدىيەسى بىلەن چوڭقۇر يۇقۇملانغان، ئۆيىدىن چىقـ-مايدىغان دېھقان قىز ئىكەنلىكىگە كىممۇ ئىشەنسۇن؟

ساياھەت يېتەكچىسى قىزنىڭ ھېكايىسى